

บทที่ 4

การวางแผนการสอน

ความหมายของการวางแผนการสอน

เมื่อครูจะทำการสอน ย่อมจะมีการเตรียมตัวล่วงหน้าว่าจะสอนอะไร สอนทำไม สอนอย่างไร จะใช้เครื่องมืออะไรมาช่วยในการสอนบ้าง ซึ่งการเตรียมตัวก่อนการสอนในลักษณะนี้เรียกว่า การวางแผนการสอน เพราะฉะนั้นแผนการสอนจึงหมายถึง การกำหนดแนวทางการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้าก่อนการสอน โดยกำหนดขั้นตอนการสอนในส่วนต่าง ๆ อันได้แก่ เนื้อหา ความคิดรวบยอด จุดประสงค์การเรียนรู้ สื่อการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล ให้สัมพันธ์กันหมดทุกขั้นตอน

ความจำเป็นที่ต้องมีการวางแผนการสอน

ไม่ว่าจะเป็นการกระทำการใด ๆ ก็ตาม มนุษย์ย่อมมีการวางแผนด้วยกันทั้งสิ้น และยังเชื่อกันว่า การวางแผนที่ดีจะช่วยทำให้การนั้น ๆ บรรลุผลไปแล้วถึง 50 เปอร์เซ็นต์ การสอนเป็นงานระดับมืออาชีพที่มีความสำคัญมาก จึงต้องมีการวางแผนเช่นเดียวกัน

การทำแผนการสอนจะช่วยให้ครูสอนดีขึ้น เพราะครูได้มีโอกาสนึกถึงความมุ่งหมายของบทเรียน หัวข้อสอนต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจเร็วขึ้น มีการจัดเตรียมสื่อการเรียนและการจัดกิจกรรมการเรียนที่เหมาะสม นอกจากนี้แล้วยังช่วยให้ครูสอนด้วยความมั่นใจยิ่งขึ้น เพราะการสอนของครูเข้าใจง่าย เป็นระเบียบ ไม่สับสน แผนการสอนยังเป็นหลักฐานให้ครูทราบว่านักเรียนได้เรียนอะไรไปแล้วบ้าง และพร้อมที่จะเรียนอะไรต่อไป ซึ่งเป็นการช่วยให้การสอนคิดต่อสัมพันธ์กัน ทั้งในวิชาเดียวกันและกับวิชาอื่น ๆ ซึ่งเป็นความมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาปัจจุบัน

การวางแผนการสอนที่ดี

การวางแผนการสอนที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความมุ่งหมายของแต่ละบทเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการประเมินผลการเรียนการสอน
2. คำนึงถึงธรรมชาติ ความต้องการ ความสนใจของเด็กและระยะเวลาของการเรียนแต่ละครั้ง
3. มีกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ของผู้เรียน อันเป็นหนทางไปสู่การสรุปเป็นความคิดรวบยอด หลักการ และการแก้ปัญหาต่อไป
4. เลือกวิธี สอนแบบต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับบทเรียนและวัยของผู้เรียน
5. คำนึงถึงแหล่งทรัพยากร เพื่อสะดวกในการจัดหาวัสดุประกอบการเรียนและจัดวิทยากรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นของโรงเรียน (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2523 : 164)

แนวทางการวางแผนการสอน

การวางแผนการสอนทำได้ 2 แนว คือ การวางแผนระยะยาว และการวางแผนระยะสั้น

1. การวางแผนระยะยาว อาจเรียกว่า โครงการสอน (Teaching Plan) หรือแผนการสอนระดับหน่วย หมายถึง แผนการสอนที่ระบุอย่างคร่าว ๆ ว่าใน 1 ภาคการศึกษาหรือ 1 ปีการศึกษาจะสอนหัวข้ออะไร ในสัปดาห์ที่เท่าไร มีจุดประสงค์รายวิชาหรือจุดประสงค์แต่ละบทอย่างไร แนวการสอนและการประเมินผลอย่างกว้าง ๆ มีอะไรบ้าง

2. การวางแผนระยะสั้น อาจเรียกว่า บันทึกการสอน (Lesson Plan) หรือแผนการสอนระดับบทเรียน หรือแผนการสอนรายคาบ หมายถึงแผนการสอนที่ระบุรายละเอียดของการเตรียมการสอนแต่ละครั้ง

เพื่อให้การสื่อความหมายเกิดความเข้าใจตรงกัน การวางแผนระยะยาวจะเรียกว่าโครงการสอนและการวางแผนระยะสั้นจะเรียกว่า บันทึกการสอน

องค์ประกอบของโครงการสอน

โครงการสอนควรประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. กำหนดเวลา เป็นระยะเวลาที่ใช้สอน ซึ่งอาจเป็น 2 สัปดาห์ 4 สัปดาห์ หรือ 12 สัปดาห์ หรือระยะเวลาตามที่ต้องการ นอกจากนี้ในช่องกำหนดเวลายังใส่รายละเอียดอีกด้วยว่าแต่ละสัปดาห์เริ่มและสิ้นสุดวันที่เท่าไร
2. เนื้อหา แบ่งเป็นชื่อเรื่องหรือชื่อหน่วย และหัวเรื่องย่อย
3. จุดประสงค์ เขียนเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
4. กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการระบุว่าผู้สอนจะดำเนินกิจกรรมใดบ้างในหลักใหญ่ ๆ โดยจะต้องสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดประสงค์ การจัดกิจกรรมควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยครูควรละบทบาทจากการเป็นผู้สอน (พูด) มาเป็นผู้ประสานงานการเรียนและเปิดโอกาสให้มีกิจกรรมการเรียนสำหรับนักเรียนทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล
5. สื่อการสอน เป็นการเตรียมการว่าจะใช้สื่อการสอนอะไรบ้างที่เหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหา โดยระบุไว้ให้ชัดเจน เช่น รูปภาพ แผนภูมิ ของจริง หรือสิ่งอื่น ๆ และครูไม่ควรอาศัยแบบเรียนเป็นสื่อเพียงอย่างเดียว
6. การประเมินผล เพื่อให้ทราบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับเนื้อหานั้น ๆ บรรลุจุดประสงค์หรือไม่ ซึ่งแนวทางหรือวิธีการประเมินผลจะระบุไว้ในโครงการสอน เช่น ให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัด ทอบคำถามปลายเปิด หรือวิธีการอื่น ๆ ตามที่ผู้สอนเห็นสมควร

การทำโครงการสอนเป็นการเตรียมตัวของครูก่อนเปิดภาคเรียน โดยการศึกษาและทำความเข้าใจสาระสำคัญต่าง ๆ ในหลักสูตร เช่น จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง และเนื้อหาว่ามีอะไรบ้าง เพื่อวางแผนที่จะสอนในแต่ละภาคเรียน แต่ละสัปดาห์ว่าจะสอนอะไร และจะสอนอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ในการทำโครงการสอนครูควรปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตร ตั้งแต่หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง และส่วนประกอบอื่น ๆ ลงไปจนถึงรายวิชาที่จะจัดทำโครงการสอน เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรกับรายวิชาที่จะสอน

2. วิเคราะห์จุดประสงค์ของรายวิชา แล้วกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ และสาระสำคัญของเนื้อหาในแต่ละบทเรียนที่จะสอน
3. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละบทเรียน ตลอดจนกำหนดสื่อและวัสดุอุปกรณ์การสอน และแนวทางการวัดและประเมินผล
4. จัดทำโครงการสอน บันทึกการสอน แล้วนำไปใช้สอน

ตัวอย่างโครงการสอน

กำหนดเวลา	เนื้อหา	จุดประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อการสอน	ประเมินผล
<p>สัปดาห์ที่ 1 (วันที่ 12 - 16 พ.ย. 37) คาบที่ 1 (วันที่ 12 พ.ย. 37)</p>	<p><u>ประชากรกับเศรษฐกิจภูมิภาค</u> <u>ของประเทศไทย</u></p> <p>1. ลักษณะแวดล้อมทางกายภาพ ประชากร วัฒนธรรม และ การประกอบอาชีพต่าง ๆ ในภาคต่าง ๆ ได้แก่</p> <p>1.1 ภาคเหนือ 1.2 ภาคกลาง 1.3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1.4 ภาคใต้</p>	<p>1. นักเรียนอธิบาย ความสัมพันธ์ของ ลักษณะแวดล้อม ทางกายภาพ ประชากร วัฒนธรรมที่มีต่อ กระบวนการและ ลักษณะกิจกรรม ทางเศรษฐกิจใน ภูมิภาคของไทย ได้</p>	<p>กิจกรรมการเรียนรู้ การสอน</p> <p>1. การอธิบายประกอบ แผนที่ของครู</p> <p>2. การอภิปราย ตาม- ตอบและแสดงความคิดเห็น ของนักเรียน</p>	<p>1. แผนที่แสดงการ แบ่งเขตเศรษฐกิจ ของไทย</p> <p>2. ตารางเปรียบเทียบ เกี่ยวกับภาวะ ประชากรและองค์ ประกอบของ ประชากรของไทย</p> <p>3. หนังสือเรียนสังคม ศึกษา (ศ 504)</p>	<p>- การตอบคำถาม ปากเปล่า</p> <p>- การแสดง ความคิดเห็น</p> <p>- การรวมอภิปราย - ความสนใจ และตั้งใจเรียน</p>

กำหนดเวลา	เนื้อหา	จุดประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อการสอน	ประเมินผล
คาบที่ 2 (วันที่ 13 พ.ย. 37)	2. การเปรียบเทียบองค์ประกอบประชากรกับรายได้เฉลี่ยบุคคลของแต่ละภาค	3. บอกสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างด้านอาชีพและรายได้เฉลี่ยของประชากรแต่ละภาคได้	การสอน		

องค์ประกอบของบันทึกการสอน

บันทึกการสอนประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้

1. ชื่อวิชา เรื่อง วัน เวลา และระดับชั้นที่จะสอน
2. ความคิดรวบยอด
3. จุดประสงค์การเรียนรู้
4. เนื้อหา
5. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการสอนและขั้นสรุปบทเรียน
6. ประเมินผล
7. สื่อการสอน
8. หมายเหตุ

ความคิดรวบยอด (Concept)

หมายถึง ความเข้าใจอันเกิดจากประสบการณ์ที่ครูจัดขึ้นในการเรียนการสอนแต่ละหัวข้อเรื่อง นำไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม สรุปออกมาเป็นแนวความคิดหรือหลักสำคัญ ๆ ที่ครูผู้สอนมุ่งหวังจะให้เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยอาศัยเนื้อหาและกิจกรรมต่าง ๆ นำไปสู่การสรุปเป็นความคิดรวบยอด มักนิยมเขียนในลักษณะเป็นเหตุเป็นผล การเขียนความคิดรวบยอดในบันทึกการสอน ครูจะกำหนดขึ้นโดยอาศัยเนื้อหาที่จะสอนเป็นพื้นฐาน นั่นคือ ครูจะต้องศึกษาทำความเข้าใจเนื้อหาที่จะสอนอย่างละเอียดแล้วถามตนเองว่าความคิดรวบยอดจากเนื้อหานั้นคืออะไร หลักสูตรกำหนดให้สอนความคิดรวบยอดอะไรจากเนื้อหานั้น เมื่อค้นพบแล้ว ครูจะเขียนไว้เป็นประโยคยกเล้าสั้น ๆ กะทัดรัด ชัดเจน ในตัวของมันเอง เช่น ความคิดรวบยอดจากเนื้อหาเรื่องเทพารักษ์กับคนตัดไม้ คือ " ความโลภไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใด " ความคิดรวบยอดจากเนื้อหาเรื่องลม คือ " ลมเกิดจากความแตกต่างของความกดอากาศบนพื้นโลก " ความคิดรวบยอดจากเนื้อหาเรื่องปัญหาการว่างงานคือ " ความไม่สมดุลของประชากร ทรัพยากร และคุณภาพประชากรทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน "

ความคิดรวบยอดในบันทึกการสอนเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะช่วยกำหนด ขอบข่ายหรือแนวทางในการสอน ทำให้ครูไม่สอนนอกเรื่องหรือสอนผิดเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร แต่การสอนที่ไม่มีความคิดรวบยอดที่ถูกต้องเป็นหลัก จะทำให้ครูสอนผิดเป้าประสงค์ได้ง่าย ๆ เช่น จากเนื้อหาเรื่องพันท้ายนรสิงห์ หลักสูตรต้องการจะปลูกฝังความคิดรวบยอดให้นักเรียนว่า ประชาชนทุกคนต้องเคารพกฎหมายบ้านเมือง หากครูไม่ยึดความคิดรวบยอดนี้เป็นหลัก ในการสอนอาจไปเน้นเรื่องความคึกคักของคลอง หรือสอนให้เป็นเรื่องตื่นเต้น ผจญภัยหรือเรื่องเศร้าไปก็ได้

ข้อควรระวังอีกประการหนึ่งในการเขียนความคิดรวบยอดก็คือ ครูอาจเขียนออกมาเป็นจุดประสงค์ทั่วไปได้ เช่น จากเนื้อหาเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ถ้าครูเขียนว่า " เพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของกฎหมายบ้านเมือง ก็จะกลายเป็นจุดประสงค์ทั่วไป แต่ถ้าเขียนว่า " ประชาชนทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมือง ก็จะ เป็นความคิดรวบยอด ดังนั้นในการเขียนความคิดรวบยอด ครูจะต้องใช้เวลาและความรอบคอบพอสมควร

จุดประสงค์การเรียนรู้

เป็นข้อความที่บ่งให้รู้ว่าเมื่อจบการสอนในคาบนั้นแล้ว ผู้เรียนจะสามารถทำอะไรได้บ้าง จุดประสงค์การเรียนรู้เป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้จะต้องให้สอดคล้องกับความคิดรวบยอด โดยกำหนดเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives) จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมจะมีส่วนประกอบ 3 ส่วน ได้แก่

1. พฤติกรรมที่คาดหวัง (Expected Behavior) หมายถึงพฤติกรรมที่ผู้เรียนจะแสดงออกให้สังเกตได้ เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว พฤติกรรมที่คาดหวังนั้น ต้องใช้คำที่แสดงถึงการกระทำ (Action word) เช่น บอก ระบุ อธิบาย ยกตัวอย่าง เขียน จำแนก เปรียบเทียบ ให้เหตุผล เป็นต้น

2. สถานการณ์ (Condition) หมายถึงสภาพการณ์หรือเงื่อนไขที่ผู้สอนจะต้องจัดหามาหรือสร้างขึ้น เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่คาดหวัง ภายใต้สถานการณ์นั้น เช่น

- 2.1 เมื่อกำหนดเชื้อชาติมนุษย์ให้ 10 ชาติ.....
- 2.2 เมื่อกำหนดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ 10 เหตุการณ์.....
- 2.3 เมื่อกำหนดประเทศในยุโรป 5 ประเทศ.....

3. เกณฑ์ (Criteria) หมายถึงข้อความที่อธิบายให้ทราบว่า ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติให้ดีเพียงใด หรือพฤติกรรมของผู้เรียนควรจะอยู่ระดับใด เราจึงจะยอมรับว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมที่คาดหวังจริง เช่น

- 3.1 เมื่อกำหนดศัพท์ทางประชากรศาสตร์ให้ 10 คำ นักเรียนสามารถอธิบายความหมายได้ 8 คำ
- 3.2 สามารถระบุสาเหตุของการย้ายถิ่นได้อย่างน้อย 3 สาเหตุ
- 3.3 สามารถอ่านตารางแสดงอายุขัยเฉลี่ยของประชากรไทยได้ถูกต้อง

80%

ส่วนประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ ส่วนแรกสำคัญที่สุด ส่วนที่ 2 และ 3 อาจจะมีหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้าใส่ให้ครบถ้วนก็จะชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้น ในการเรียนจุดประสงค์การเรียนรู้หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม จะต้องยึดจุดประสงค์ของหลักสูตร เช่น จุดประสงค์ของรายวิชาเป็นหลัก ไม่ใช่เขียนจากเนื้อหาของวิชา

เนื้อหา

คือสิ่งที่ครูจะต้องศึกษาจากหลักสูตร แบบเรียน คู่มือครู เนื้อหาในบันทึกการสอนควรเป็นเนื้อหาที่เรียบเรียง ตรวจสอบและกลั่นกรองแล้ว จนเป็นความรู้ที่ตรงที่ที่ถูกต้อง และทัศนคติที่ถูกต้องปลูกฝัง เนื้อหาในบันทึกการสอนไม่ควรยาวหรือมีรายละเอียดมากเกินไป ควรแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วนย่อย ๆ และมีหัวข้อเรื่องกำกับ การกำหนดเนื้อหาในบันทึกการสอนควรคำนึงถึงช่วงเวลาเวลาสอนและความสามารถของผู้เรียน และการกำหนดเนื้อหาได้พอดีกับช่วงเวลานั้น ต้องอาศัยประสบการณ์ของครูพอสมควร

กิจกรรมการเรียนรู้

มักจะถูกกำหนดโดยจุดประสงค์การเรียนรู้และสื่อการสอน เช่น จุดประสงค์การเรียนรู้กำหนดไว้ว่า นักเรียนสามารถระบุตำแหน่งที่ตั้งของจังหวัดสงขลาในแผนที่ประเทศไทยได้และสื่อการสอนระบุไว้แล้วว่าเป็นแผนที่ประเทศไทย กิจกรรมการเรียนรู้การสอนก็คือ ครูแฉวงแผนที่ และชี้แนะให้นักเรียนเห็นว่าจังหวัดสงขลามีที่ตั้งอยู่บริเวณใดบน

แผนที่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่คืบหน้า ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด และสรุปการเรียนรู้ได้เอง โดยที่ครูคอยช่วยเหลือเพียงเล็กน้อย ดังนั้นในการทบทวนที่กิจกรรมสอน ครูควรวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้ที่เรียนการสอนอย่างรอบคอบ พิจารณาจากจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละข้ออย่างละเอียด เพื่อจะได้ทราบว่ากิจกรรมอย่างไร จึงจะช่วยให้ครูเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการสอนที่เน้นความรู้ด้านเนื้อหาวิชาเพียงอย่างเดียว ให้เป็นการสอนโดยผสมผสานการให้ความรู้กับการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทั้งนี้ครูจะต้องใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายให้เหมาะสมกับสถานการณ์อันจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเกิดทักษะในกระบวนการต่าง ๆ เช่น กระบวนการเข้าสู่สังคม กระบวนการกลุ่ม กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และกระบวนการเสนอรายงาน เป็นต้น (กรมวิชาการ 2535 : 1)

การเขียนกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในบันทึกการสอน แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน บอกวิธีการที่ครูกระทำหรือให้นักเรียนกระทำ เมื่อเริ่มการเรียนรู้การสอน เพื่อเร้าความสนใจและเพื่อให้ผู้เรียนรู้ว่าต่อไปจะเรียนอะไร
2. ขั้นดำเนินการสอน บอกวิธีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ กิจกรรมเหล่านั้นควรให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียนด้วย
3. ขั้นสรุปบทเรียน บอกวิธีการที่จะสรุปให้ใคร่เนื้อหาสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ใคร่เรียนไปแล้ว และบอกวิธีที่ครูกระทำเพื่อชี้ให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับสิ่งที่เพิ่งเรียนจบไป

ประเมินผล

คือการตรวจสอบว่าเมื่อจบบทเรียนแล้ว ผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่คาดหวังไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่ การประเมินผลจะต้องยึดจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นสำคัญและประเมินให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ วิธีที่ใช้กันมากในการประเมินผลก็คือ

1. การสังเกตการกระทำของนักเรียน
2. การถามคำถาม
3. การเรียกให้นักเรียนสรุป
4. การให้ทำงาน
5. การทดสอบย่อย

สื่อการสอน

หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ หนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบที่ผู้สอนนำมาใช้ประกอบในการค้นคว้าและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งจะต้องเขียนรายการสื่อการสอนให้ชัดเจน เช่น แผนภูมิแสดงราชวงศ์จักรี ภาพการประกอบอาชีพของคนไทย แผนที่ประเทศไทยแสดงลักษณะภูมิประเทศ แผนภูมิเพลงต้นตระกูลไทย

การกำหนดสื่อการสอนในบันทึกการสอนอาจเป็นปัญหาสำหรับครูที่มีประสบการณ์น้อยแต่สำหรับครูที่มีประสบการณ์มาก ๆ จะไม่มีปัญหา เพียงแต่ถามตัวเองว่า ถ้าจะสอนนักเรียนให้เกิดความคิดรวบยอดและบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ นั้น จะสอนโดยไม่มีสื่อการสอนจะทำได้หรือไม่ ถ้าไม่สามารถจะทำได้ ก็คิดต่อไปว่าจะใช้สื่อการสอนอะไรมาช่วย เช่น นิทาน เกม ของจริง รูปภาพ แผนที่ ฯลฯ เมื่อคิดได้แล้วก็เขียนลงในบันทึกการสอนตามลำดับก่อนหลังของการใช้สื่อชิ้นนั้น

หมายเหตุ

สำหรับบันทึกปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ดำเนินการเรียนการสอน หรือบันทึกปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถสอนตามบันทึกนั้น ๆ ได้ เพื่อจะได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการเรียนการสอนครั้งต่อไป

การเขียนบันทึกการสอนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องซึ่งแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงการทำบันทึกการสอนที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง

เนื้อหาสาระ	ความคิดรวบยอด	จุดประสงค์การเรียนรู้	สื่อการสอน	กิจกรรมการเรียนรู้	ประเมินผล
แนวการเขียน สั้น ๆ กว้าง ๆ - ชื่อเรื่อง - หัวข้อ - คำอธิบายย่อ ๆ	ได้มาจากเนื้อหาสาระ	ได้มาจากความคิดรวบยอด	ได้มาจาก การวิเคราะห์งานจากจุดประสงค์การเรียนรู้และ กิจกรรมการเรียนรู้	ได้มาจาก การวิเคราะห์งานแต่ละข้อของจุด - ประสงค์การเรียนรู้	สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (ประเมินแบบอิงเกณฑ์)

รูปแบบของบันทึกการสอน

บันทึกการสอนมี 2 รูปแบบ คือ แบบเรียงหัวข้อ และแบบกิ่งเรียงหัวข้อ
 กิ่งตารางดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

<p style="text-align: center;">บันทึกการสอน</p> <p style="text-align: center;">สัปดาห์ที่..... คาบที่.....</p> <p>วิชา..... เรื่อง.....</p> <p>วันที่..... เวลา..... ชั้น.....</p> <p>ความคิดรวบยอด</p> <p>จุดประสงค์การเรียนรู้</p> <p>เนื้อหา</p>	<p style="text-align: center;">กิจกรรมการเรียนรู้</p> <p>ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน</p> <p>ขั้นดำเนินการสอน</p> <p>ขั้นสรุปบทเรียน</p> <p>ประเมินผล</p> <p>สื่อการสอน</p> <p>หมายเหตุ</p>
---	---

แผนภูมิแสดงรูปแบบบันทึกการสอนแบบเรียงหัวข้อ

<p style="text-align: center;">บันทึกการสอน</p> <p>สัปดาห์ที่..... คาบที่.....</p> <p>วิชา..... เรื่อง.....</p> <p>วันที่..... เวลา..... ชั้น.....</p> <p>ความคิดรวบยอด</p> <p>จุดประสงค์การเรียนรู้</p>	<p style="writing-mode: vertical-rl; text-orientation: upright;">เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน ประเมินผล</p>
---	--

แผนภูมิแสดงรูปแบบบันทึกการสอนแบบกิ่ง เรียงหัวข้อ กิ่งตาราง

ตัวอย่างบันทึกการสอนแบบเรียงหัวข้อ
สัปดาห์ที่ 1 คาบที่ 1

วิชา สังคมศึกษา เรื่อง ประชากรกับเศรษฐกิจภูมิภาคของประเทศไทย
วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 เวลา 8.00-8.50 น. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1
เวลา 12.50-13.40 น. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/2

ความคิดรวบยอด

1. การประกอบอาชีพของคนในแต่ละเขตภูมิภาคแตกต่างกันตามลักษณะของภูมิประเทศ ภูมิอากาศประชากร และวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในอาชีพต่าง ๆ กัน โดยแบ่งเป็น 4 เขตเศรษฐกิจภูมิภาคของไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้
2. สภาพเศรษฐกิจของแต่ละภาคมีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวได้ว่าอัตราเพิ่มของประชากรในแต่ละภูมิภาค เป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งของคนต่างหากทางสภาวะเศรษฐกิจ หากจะพัฒนาสภาวะเศรษฐกิจของแต่ละภูมิภาค จะต้องมีการควบคุมด้านจำนวนประชากร และภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรด้วย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อจบการเรียนรู้การลอนในคาบนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

1. อธิบายความสัมพันธ์ของลักษณะแวดล้อมทางกายภาพ ประชากร วัฒนธรรม ที่มีต่อการบวนการและลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจใน 4 ภูมิภาคเศรษฐกิจของไทยได้
2. เปรียบเทียบอัตราการเพิ่มประชากร รายได้เฉลี่ยต่อบุคคล และขนาดของครอบครัวของทั้ง 4 ภูมิภาคได้
3. บอกสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างด้านอาชีพและรายได้เฉลี่ยของประชากรแต่ละภาคได้

เนื้อหา

เศรษฐกิจภูมิภาคของไทย

1. ภาคเหนือ มีพื้นที่ 97,098 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 9 จังหวัด มีประชากร 4,954,449 คน มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง พืชไรที่สำคัญคือ ข้าวโพด ถั่ว หัวหอม กระเทียม ยาสูบ แร่ธาตุสำคัญคือ ฟลูออไรด์ ติบุก วุลแฟรม พลวง
2. ภาคกลาง มีพื้นที่ 92,093 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 21 จังหวัด มีประชากร 15,228,770 คน เป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่สมบูรณ์ที่สุดในด้านการเพาะปลูก เนื่องจากเป็นที่ตั้งของเมืองหลวง จึงสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่ง และตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือ ทำให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมและการพาณิชย์
3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ 170,224 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 17 จังหวัด มีประชากร 16,087,995 คน พื้นที่เป็นที่ราบสูงมีทิวเขาและแม่น้ำโขงล้อมรอบ พืชผลที่สำคัญคือ ปอ มันสำปะหลัง ฝ้าย ยาสูบ การเลี้ยงสัตว์เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้งาน แร่สำคัญ ไคท์แก๊ส ยูเรเนียม ทองแดง แมงกานีส และพลังงานเชื้อเพลิง
4. ภาคใต้ มีพื้นที่ 70,153 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 14 จังหวัด มีประชากร 5,823,217 คน ภูมิประเทศเป็นภูเขาและที่ราบแคบ ๆ ล้อมรอบด้านตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีฝนตกชุก สามารถเพาะปลูก ทำนา ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ และประมงน้ำเค็มได้ผลผลิตสูง เป็นแหล่งแร่ธาตุทิบุกมากถึงร้อยละ 80

ของปริมาณคึกกั้ทั้งประเทศ

โดยสรุปความสัมพันธ์ของเนื้อหา ประชากร ความหนาแน่น ของแต่ละภาค มีดังนี้

ภาค	เนื้อที่	ประชากร	ความหนาแน่น คน/ 1ตร.กม.
เหนือ	93,691	5.91	55
กลาง	91,795	5.67	171
ตะวันออกเฉียงเหนือ	169,854	17.22	101
ใต้	69,715	6.17	88

โดยสรุปความสัมพันธ์ของอัตราการเพิ่ม อัตราความยากจน ขนาดของครอบครัวและรายได้เฉลี่ยของแต่ละภาค มีดังนี้

	อัตราการ เพิ่ม/พันคน	อัตราความ ยากจน (ร้อยละ)	ขนาดของ ครอบครัว	รายได้เฉลี่ย
เหนือ	13.9	23.3	4.8	9,541
กลาง	13.34	10.9	5.1	15,935
ตะวันออกเฉียงเหนือ	20.5	52.3	5.7	5,806
ใต้	22.5	13.5	5.2	14,190

ที่มา : 1. อัตราการเพิ่มประชากรและขนาดของครอบครัว ปี 2523 จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. อัตราความยากจน ปี 2522 จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) หน้า 339
3. รายได้เฉลี่ยต่อบุคคล พ.ศ. 2523 จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน (5 นาที)

1. ครูทบทวนความรู้ของนักเรียนโดยถามเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของประเทศไทยและการแบ่งเขตเศรษฐกิจของไทยทั้ง 4 เขต โดยใช้แผนที่ประเทศไทยประกอบ

ขั้นดำเนินการสอน (35 นาที)

1. ครูนำอภิปรายเศรษฐกิจภูมิภาคของประเทศไทย ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ในลักษณะของภูมิภาคและภูมิภาคที่มีผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
2. นักเรียนแสดงความคิดเห็น และซักถามเกี่ยวกับการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของคนในแต่ละภาค
3. ครูแจกตารางเปรียบเทียบเกี่ยวกับขนาดพื้นที่ ขนาดประชากร ความหนาแน่น อัตราการเพิ่ม รายได้เฉลี่ย ขนาดของครอบครัวในภาคต่าง ๆ ของประเทศ
4. นักเรียนอ่านตารางที่ครูแจก หลังจากนั้นตอบคำถามด้านหลังของตาราง
5. นักเรียนหาคำอธิบายสาเหตุของปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มจำนวนของประชากร โดยเปรียบเทียบจากรายได้เฉลี่ย ขนาดของครอบครัวของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขั้นสรุปบทเรียน (10 นาที)

1. นักเรียนตอบคำถามของครูดังต่อไปนี้
 - 1.1 กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของแต่ละภาคมีอะไรบ้าง
 - 1.2 ปัญหาความยากจนของคนในแต่ละภาคมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขนาดของประชากรอย่างไร และควรมีแนวทางการแก้ไข ปรับปรุงอย่างไร

ประเมินผล

1. พิจารณาจากการตอบคำถาม ชักถาม และการอภิปรายของนักเรียน
2. การตอบคำถามของนักเรียนจากการพิจารณาตารางเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปทางกายภาพ ประชากร และเศรษฐกิจของแต่ละภาคของไทย
3. พิจารณาจากการตอบคำถามในชั้นสรุปบทเรียน
4. สังเกตการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้และความสนใจของนักเรียน

สื่อการสอน

1. แผนที่แสดงการแบ่งเขตเศรษฐกิจของไทย
2. ตารางเปรียบเทียบเกี่ยวกับเนื้อที่ ประชากร ความหนาแน่นของแต่ละภาค
3. ตารางเปรียบเทียบเกี่ยวกับอัตราการเพิ่ม อัตราความยากจน ขนาดของครอบครัวและรายได้เฉลี่ยของแต่ละภาคของไทย
4. ประชุม โฉมฉาย และคณะหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 504
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ 2527
5. ไพฑูรย์ พงศบุตร หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2527
6. บุญธรรม กิจปริศนาวิสุทธิ์และสมคิด อิศระวัฒน์ ประชากรศึกษา
กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต 2526

หมายเหตุ

ตัวอย่างบันทึกการสอนแบบกิ่งเรียงหัวข้อ กิ่งตาราง

สัปดาห์ที่ 1

คาบที่ 2

วิชา สังคมศึกษา

เรื่อง ปัญหาการว่างงาน

วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 เวลา 10.00-10.50 น. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1

เวลา 13.00-13.50 น. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/2

ความคิดรวบยอด

ความไม่สมดุลระหว่างภาวะประชากร ทรัพยากร และคุณภาพประชากร ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อจบการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถ

1. บอกความหมายของการว่างงานได้
2. อธิบายสภาพการว่างงานในประเทศไทย

เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้ การสอน	สื่อการสอน	ประเมินผล
"การว่างงาน" คือ ภาวะความต้องการแรงงานที่มายน้อยกว่าจำนวนแรงงานที่ทำให้เกิดผู้ว่างงานซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในกำลังแรงงาน แต่ไม่มีงานทำและไม่มีรายได้หรือผลตอบแทนจากการทำงานโดยปกติ ทั้งนี้ไม่รวมถึงผู้ไม่ได้ทำงานเพราะเจ็บป่วย การนัดหยุดงานหรือการหยุดพักก่อน	<ol style="list-style-type: none"> 1. <u>ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน</u> <ul style="list-style-type: none"> - ครูเรียกนักเรียนคนหนึ่งออกมาอ่านข่าวหนังสือพิมพ์เรื่องคนว่างงาน - ให้นักเรียนบอกความรู้สึกและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ 	ข่าวหนังสือพิมพ์	

เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้ การสอน	สื่อการสอน	ประเมินผล
<p>กำลังแรงงาน หมายถึง ประชากรในวันแรงงาน (อายุระหว่าง 11-60 ปี) ที่สามารถทำงานได้</p> <p>ปัญหาการว่างงานเป็น ปัญหาที่น่าสนใจกันอย่าง กว้างขวางตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้นมา</p> <p>จากการสำรวจ ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2525 ถึง 2526 พบว่ามีจำนวนผู้ว่างงาน เพิ่มขึ้นนี้จาก 389,000 คนเป็น 9,177,800 คน และในปัจจุบันผู้ที่จบอุดมศึกษามีอัตราการว่างงาน สูงขึ้นเรื่อย ๆ</p> <p>ฉะนั้นปัญหาการว่างงานเริ่มมีภาวะรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะการว่างงาน ของผู้มีการศึกษา</p>	<p>ข่าวในหนังสือพิมพ์</p> <p>2. <u>ขั้นดำเนินการสอน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม - แจกใบความรู้เกี่ยวกับความหมาย และสภาพปัญหาการว่างงานในประเทศไทย - นักเรียนแต่ละกลุ่มระดมสมองเพื่อตอบคำถามต่อไปนี้ <p>2.1 การว่างงานคืออะไร</p> <p>2.2 ภาวะการว่างงานของไทยจากการอ่านใบความรู้เป็นอย่างไร</p> <ul style="list-style-type: none"> - แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมา เสนอผลงาน 	<p>ใบความรู้</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนนอกความหมายของการว่างงานได้ - นักเรียนอธิบายสภาพการว่างงานในประเทศไทยได้

เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้ การสอน	สื่อการสอน	ประเมินผล
	<p>3. <u>ขั้นสรุปบทเรียน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ครูสรุปและอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหมายการว่างงานและภาวะการว่างงานในประเทศไทย - ให้นักเรียนคนหนึ่งออกมาอ่านบทความจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเรื่อง "10 ปีข้างหน้าคนไทยตกงานน่ากลัว" 	<p>บทความจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเรื่อง "10 ปีข้างหน้าคนไทยตกงานน่ากลัว" ฉบับวันอังคารที่ 16 ธันวาคม 2529</p>	

หมายเหตุ

คำถามและกิจกรรมเสนอแนะ

1. แผนการสอนหมายถึงอะไร เหตุใดจึงต้องมีการวางแผนการสอน
2. การวางแผนการสอนที่ดีมีลักษณะอย่างไร
3. การวางแผนการสอนทำได้กี่ลักษณะ อะไรบ้าง
4. ให้ทำโครงการสอนจากเนื้อหาของรายวิชาต่อไปนี้คือ ส 051 ส 052 ส 053 ส 081 และ ส 082 กำหนดระยะเวลาสอน 12 สัปดาห์ ๆ ละ 5 คาบเรียน
5. จากโครงการสอนที่ทำเสร็จแล้ว (ในข้อ 4) ให้นำมาทำเป็นบันทึกการสอนรูปแบบใดก็ได้จำนวน 5 คาบเรียน
6. ศึกษาเอกสารหลักสูตรต่อไปนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำโครงการสอนและบันทึกการสอน
 - 6.1 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
 - 6.2 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 6.3 คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
 - 6.4 คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 6.5 คู่มือการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533)
 - 6.6 คู่มือการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 6.7 คู่มือการจัดกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

บรรณานุกรม

- จินตนา สุขมาก. หลักการสอน. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2536.
- ชาญชัย อินทรประวิติ. วิธีสอนทั่วไปและการสอนแบบจุลภาค. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒสงขลา, 2522.
- นพคุณ คุณาชีวะและคณะ. คู่มือการฝึกสอน. กรุงเทพฯ : แสงจันทร์การพิมพ์, 2527.
- บุบผา คุ้มมานนท์. วิธีสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการ
พิมพ์, 2527.
- พัฒนาหลักสูตร, ศูนย์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือครูวิชาประชากรศึกษา.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2532.
- ราชศักดิ์ จิตรพันธ์. การทดลองการสอนประชากรศึกษาค้นคว้าด้วยการสอดแทรกในเนื้อหา
กระบวนการทางเศรษฐกิจ วิชาสังคมศึกษา สำหรับนักศึกษาหลักสูตรประกาศ-
นียบัตรวิชาชีพ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล,
2529.
- วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช
2524. (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2535.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. พัฒนาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม, 2523.
- สมสุภา ผู้พันธ์. คู่มือการเขียนเอกสารประกอบการสอนและแผนการสอน. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.
- สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. วิทยาการทางการสอนหน่วยที่ 8-15. กรุงเทพฯ:
รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2525.